

საინვესტიციო პროექტების ზეგავლენა ადამიანის უფლებებზე

ქეთი გუჯარაიძე
მწვანე ალტერნატივა

12 ივლისი, 2015

- საინვესტიციო პროექტებს **დადებითი შედეგები** - ეკონომიკური განვითარება და დასაქმება; **უარყოფითი** - ადამიანის უფლებებზე უარყოფითი ზეგავლენა
- კომპანიებს არ ძალუძთ (ან არ უნდათ) წინასწარ განიხილონ სოციალური, ბუნებრივ გარემოსთან და ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებული რისკები
- ხშირად, საფრთხის წინაშე დგება ადგილობრივთა საარსებო გარემო, ხდება მცირე ფერმერული მეურნეობების მარგინალიზება
- საინვ. პროექტის **სარგებელი და დანახარჯები დროში არათანაბრად ნაწილდება**: მოკლევადიან პერსპექტივაში, უფრო თვალნათელია უარყოფითი შედეგები (მაგ., მიწის დაკარგვა). **დადებითი შედეგების** - მაგ., დასაქმების შესაძლებლობების ზრდა, ადგილობრივი ბიზნესის განვითარება და საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდა - მატერიალიზება კი, უფრო **გრძელვადიან პერსპექტივაში** ხდება.

ადამიანის უფლებები და მინაზე უფლებები (1)

უნდა გაიმიჯნოს ორი კონცეფცია: „მინაზე უფლებები“ და „ადამიანის უფლებები“

- „მინაზე უფლებები“ მოიცავს კონკრეტული მინის ნაკვეთის ფლობის, გამოყენების, მართვის, გადაცემის ან ამ ნაკვეთზე ხელმისაწვდომობის უფლებებს. ეს უფლებები, ფიზიკურ და იუდირიდიულ პირებს, ან ადამიანთა ჯგუფებს, ენიჭებათ ეროვნული კანონმდებლობით ან რესურსზე საკუთრებისა და რესურსით სარგებლობის ადგილობრივი („ტრადიციული“, მაგრამ ამავე დროს მუდმივად განახლებადი) სისტემებით.
- „ადამიანის უფლებებით“ - დაცულია ადამიანის განუყოფელი, ფუნდამენტური უფლებები; ეს უფლებები აღიარებული და დაცულია საერთაშორისო კანონმდებლობით და სახელმწიფოების კონსტიტუციებით.

ადამიანის უფლებები და მინაზე უფლებები (2)

- დღეს მოქმედი საერთაშორისო აქტები არ აღიარებენ ადამიანის „მინაზე უფლებებს“, როგორც ასეთს
- თუმცა, საერთაშორისო აქტებით აღიარებული ადამიანის არაერთი უფლება პირდაპირ უკავშირდება და იცავს „მინაზე უფლებებს“

ესენია: ⇒

ადამიანის უფლებები და მინაზე უფლებები (3)

- **საკუთრების უფლება** - ეს უფლება აღიარებულია ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციით (Universal Declaration of Human Rights). აგრო-ბიზნესისთვის (ან სხვა მიზნებისთვის) ტრადიციით ან სამართლით აღიარებული მინაზე უფლებების თვითნებური, კომპენსაციის გარეშე ან დისკრიმინაციული გზით ჩამორთმევისას, ძალზე დიდი ალბათობით, ირღვევა საკუთრების უფლება.
- **სათანადო კვების უფლება** - ადამიანთა სასურსათო უსაფრთხოება დამოკიდებულია მინასა და სხვა ბუნებრივ რესურსებზე. სათანადო კვების უფლება დარღვეულად ჩაითვლება, იმ შემთხვევაში, თუ ადამიანებს, რომელთა საარსებო წყარო მინაა, მინა ჩამოერთვათ შესაფერისი ალტერნატივებით უზრუნველყოფის გარეშე.

ადამიანის უფლებები და მინაზე უფლებები (4)

- **სათანადო საცხოვრისის უფლება** - ეს უფლება, ისევე როგორც სათანადო კვების უფლება, უფრო ფართო - ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტის - ნაწილია და ამ უფლების რეალიზებაც უშუალოდაა დამოკიდებული „მინაზე უფლებების“ დაცვასთან
- **წყალზე უფლება** - ინვესტორებს ხშირად ენიჭებათ წყლის მოხმარების პრიორიტეტული უფლება. აგროქიმიკატების გამოყენებამ, ასევე, შესაძლოა გამოიწვიოს წყლის დაბინძურება... საბოლოოდ, წყალზე ხელმისაწვდომობა შეიძლება შეიზღუდოს
- **ჯანსაღი გარემოს უფლება**
- **ჯანმრთელობის უფლება**
- **პირადი და ოჯახური ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლება**

ადამიანის უფლებები და მინაზე უფლებები (5)

- **შრომითი უფლებები** - დასაქმების არასათანადო პირობები, პროფესიული კავშირების შექმნისა და მასში გაერთიანების უფლების, ასევე, კოლექტიური მოლაპარაკებების წარმოების უფლების რეალიზებასთან დაკავშირებული პრობლემები
- **პოლიტიკური უფლებები** - მათ შორის, გამოხატვის თავისუფლების, შეკრებისა და გაერთიანების უფლებების რეალიზებასთან დაკავშირებული პრობლემები - „წინააღმდეგობის“ ჩახშობისას

**საინვესტიციო პროექტების ზეგავლენა
ადამიანის უფლებებზე საერთაშორისო
აქტებში**

„სამენარჩეო საქმიანობის სახელმძღვანელო პრინციპები ადამიანის უფლებების კონტექსტში: გაერო-ს „დაცვის, პატივისცემისა და სამართლებრივი დაცვის საშუალებების“ ჩარჩო-დოკუმენტის განსახორციელებლად“

Guiding Principles on Business and Human Rights

გაერო-ს ადამიანის უფლებათა საბჭო, 2011

1. სახელმწიფოს ვალდებულება, დაიცვას ადამიანის უფლებები (1-10 პუნქტები);
2. კორპორაციების პასუხისმგებლობა, პატივი სცეს ადამიანის უფლებებს (11-25 პუნქტები);
3. სამართლებრივი დაცვის საშუალებებზე ხელმისაწვდომობა (25-31 პუნქტები).

„სახელმძღვანელო პრინციპების“ მე-17 პუნქტი მოუწოდებს კომპანიებს ჩაატარონ თავისი საქმიანობის **ადამიანის უფლებებზე ზეგავლენის შეფასება**. კერძოდ:

- დაადგინონ ადამიანის უფლებებზე კომპანიების საქმიანობის უკვე არსებული და პოტენციური უარყოფითი ზეგავლენის სახეები;
- გამოავლინონ ამ ზეგავლენის თავიდან ასაცილებელი და უარყოფითი ზეგავლენის შედეგების შემარბილებელი ღონისძიებები;
- უზრუნველყონ ინფორმაციის გავრცელება გატარებული ღონისძიებების შესახებ.
- ადამიანის უფლებებზე ზეგავლენის **შეფასება რუტინულად, მუდმივად** უნდა ჩატარდეს

**ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების
ორგანიზაციის „სახელმძღვანელო რეკომენდაციები
მრავალეროვანი კომპანიებისთვის“ (OECD Guidelines for
Multinational Enterprises), 1976**

- ერთგვარი „ქცევის კოდექსი“ იმ კომპანიებისთვის, რომლებიც
ოპერირებენ ამ დოკუმენტის ხელმოწერ ქვეყნებში ან
ხელმოწერი ქვეყნებიდან
- მოქმედება ვრცელდება არამართო უშუალოდ ინვესტორ
კომპანიებზე, არამედ მათ ბიზნეს-პარტიონირებსა და
კომპანიის საქმიანობასთან დაკავშირებულ ყველა საჯარო თუ
კერძო ორგანიზაციაზე
- პატივი სცენ, თავიდან აიცილონ, შეარბილონ ... უნდა
ჩაატარონ მათი საქმიანობის ადამიანის უფლებებზე
ზეგავლენის შეფასება.

**ISO 26000 სტანდარტი - „სახელმძღვანელო
სოციალური პასუხისმგებლობის შესახებ“, 2010**

- აღგენს წინასწარი დეტალური შეფასების ჩატარების წესს -
ორგანიზაციის გადანყვეტილებებით ან/და საქმიანობით
გამონეული და შესაძლო ეკონომიკური, სოციალური და
ეკოლოგიური უარყოფითი შედეგების თავიდან ასაცილებლად
და შესარბილებლად
- შეუძლია გამოიყენოს ნებისმიერმა ორგანიზაციამ, მიუხედავად
საქმიანობის სახისა, ორგანიზაციის ზომისა,
აღვიწყობისა და სამართლებრივი სტატუსისა
- ინტეგრირებული ანალიზი: (1) ორგანიზაციული მმართველობა,
(2) ადამიანის უფლებები, (3) შრომითი პრაქტიკა, (4) გარემოს
დაცვა, (5) ოპერირების პრაქტიკა, (6) მომხმარებლებთან
დაკავშირებული საკითხები; (7) ზეგავლენის ქვეშ მოქცეული
თემების ჩართულობა და განვითარება.
- ასევე ითხოვს ადამიანის უფლებებზე ზეგავლენის შეფასებას

ეტაპი	აღწერა
1. სკრინინგი	HRIA-ს ჩატარების აუცილებლობის დადგენა: დაგეგმილი საინვესტიციო პროექტის (ან ნებისმიერ სხვა საქმიანობის ან ინტერვენციის, მაგალითად, პოლიტიკის, კანონის, პროგრამის, განვითარების პროექტის და სხვ.) წინასწარი შეფასება იმის დასადგენად, აუცილებელია, თუ არა HRIA-ს ჩატარება.
2. სკოპინგი	კვლევის ფარგლების დადგენა: პროექტის ძირითადი მახასიათებლების და შესაგროვებელი ინფორმაციის ხასიათის, ფარგლების დადგენა.
3. ინფორმაციის შეგროვება	სხვადასხვა სახის წყაროსა და მეთოდის გამოყენებით, კვლევისათვის/ანალიზისათვის აუცილებელი ინფორმაციის შეგროვება.

ეტაპი	აღწერა
4. კონსულტაცია	ყველა მხარეს, განსაკუთრებით, პროექტის ზეგავლენის ქვეშ მოქცეულებს, უნდა მიეცეს აზრის გამოხატვის შესაძლებლობა და მათი მოსაზრებები გათვალისწინებულ იქნეს შეფასების ჩატარებისას; ასევე, აისახოს HRIA-ს ანგარიშში.
5. ანალიზი, დასკვნები და რეკომენდაციები	გაანალიზდეს პროექტის ადამიანის უფლებებზე არსებული ან პოტენციური ზეგავლენა. ანალიზის შედეგები, ასევე, ადამიანის უფლებათა დარღვევის პრევენციის ან შედეგების შერბილების წინადადებები უნდა ჩამოყალიბდეს ანგარიშის სახით.
6. ანგარიშის გამოცემა	HRIA-ს საბოლოო ანგარიშის გამოქვეყნება და გავრცელება. გამოქვეყნებული ანგარიში უნდა მოიცავდეს შეფასების შედეგებსა და წინადადებებს/ რეკომენდაციებს, ასევე, შეფასების მთელი პროცესის აღწერას.

რატომაა სასარგებლო ადამიანის უფლებების მდგომარეობის შესახებ ანგარიშგება?

- წარმოაჩენს ადამიანის უფლებებისადმი პატივისცემას
- რეპუტაციული რისკი - თუ აღმოჩნდა დარღვევის შემთხვევები
- იძლევა ადამიანის უფლებების შელახვის შემთხვევების თავიდან იქნეს აცილების შესაძლებლობას (კომპენსაცია, შერბილება - თუ მაინც დადგა ასეთი შემთხვევა)
- ინვესტორებს, კომპანიაში (ან პროექტში) ინვესტირებაზე გადანყვეტილების მიღებისას, აინტერესებთ, შეუძლია, თუ არა კომპანიას რისკების, მათ შორის, ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებული რისკების მართვა.
- ეხმარება კომპანიას საზოგადოებისგან ე.წ. „სოციალური ლიცენზიის“ მოპოვებაში

ევროკავშირის მოთხოვნები

- 2014 წლის 22 ოქტომბერს ევროპის პარლამენტმა და საბჭომ მიიღეს 2014/95/EU დირექტივა „ზოგიერთი დიდი საწარმოსა და ჯგუფის მიერ არაფინანსური და მრავალფეროვნების შესახებ ინფორმაციის გასაჯაროების თაობაზე“
- გარკვეულ კომპანიებს (6000-მდე კომპანიას) მოეთხოვებათ ინფორმაციის გასაჯაროება ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა: **გარემოსდაცვითი, სოციალური და დასაქმებულთა საკითხები, ადამიანის უფლებათა პატივისცემა, ანტიკორუფციული ღონისძიებები და მრავალფეროვნება.**
- ანგარიშგებისას, კომპანიებს შეუძლიათ იხელმძღვანელონ საერთაშორისო, ევროპული ან ეროვნული სახელმძღვანელო დოკუმენტებით

საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შესახებ შეთანხმება

- საქართველოს არ აქვს აღებული კომპანიათა ანგარიშგების სფეროში (მათ შორის, ადამიანთა უფლებების დაცვის საკითხებზე) მოქმედ ღირეფტივებთან დაახლოვების ვალდებულება

თუმცა, აღნიშნულია შემდეგი:

მხარეები იღებენ ვალდებულებას, რომ ხელს შეუწყობენ კორპორაციულ სოციალურ პასუხისმგებლობასა და ანგარიშვალდებულებას და წაახალისებენ სხვადასხვა საერთაშორისო სახელმძღვანელოთი (განსაკუთრებით, მრავალეროვანი კომპანიებისთვის OECD-ის სახელმძღვანელო რეკომენდაციებით) დადგენილი გონივრული ბიზნეს-პრაქტიკის პრინციპების დანერგვას

კითხვები?